

Prostředí a svět

Prostředím myslím nejenom jednu scénu a její kulisy, ale třeba i komplexní tvorbu úplně nového světa.

Vypravěč vs. architekt

Vypravěč vypráví příběh, architekt buduje svůj skvělý svět, kterému podřizuje úplně všechno a zapomíná vyprávět. Neznamena to, že nemůžu třeba pár měsíců vymýšlet svět, pojmenovávat planety a vesmírné lodě, ale když začnu psát, tak kapitola věnovaná historii rodu, jehož sluha jednou projel vedlejší vesnicí a nic z toho nemá na děj vliv, do textu nepatří. I když rád tvořím světy, nezapomínám na to, že jsem spisovatel a píšu příběh.

Konkrétní detaily

Pro lepší popis prostředí je dobré, když nepíšu obecnosti (strom), ale konkrétní názvy (borovice). Malý a konkrétní detail („mrtvý potkan plující v kalné vodě s duhovými spirálami mastnoty“) prozradí víc o prostředí, než všeobecný popis bez citového zabarvení („byl ve smrduté kanalizaci“).

Správná volba slov

Jsem spisovatel, a proto vím, že jednotlivá slova se stejným významem mají jinou barvu.

Když píšu fantasy nebo středověk, nechám hrdinu zajít do krčmy nebo do domu šenkovního. Pokud mi bude pobíhat ke konci devatenáctého století, ideálním místem bude pivnice. V současnosti nejspíš půjde do hospody. Anebo do restaurace, pokud bude z lepší společnosti. Ve sci-fi pak hrdinové vymetají většinou bary. A přitom jde vždycky o to samé – dát si pívko, něco zakousnout a dozvědět se od pána hry, do kterého podzemního labyrintu jít zachránit dívku v nesnázích.

Čtenářská očekávání

Někdy má čtenář jistá očekávání. Korálový útes je barevný, William Wallace pobíhá v kiltu a s modrou tváří po vřesových pláních, Thermopyly brání jenom tři sta polonahých Sparťanů, před pár lety třeba ještě Vikingové nosili rohaté přilby... Je jenom na mě, co s tím očekáváním udělám, abych sám pro sebe zůstal dobrým spisovatelem a přitom čtenáře nevystavil zaváhání, že nevím, co píšu. Protože pokaždé, když čtenář zaváhá, já ztrácím body a to nechci.

Pět smyslů

U popisů se vyplatí, když si všímám více smyslů než jen toho, co vidím. Kromě zraku vnímám svět i pomocí hmatu, čichu, sluchu a chutě. Nemusím vždy použít úplně všechny, ale můžu je vhodně střídat.

Můžu napsat „Všude kolem jsou jenom stromy. Jsem v lese.“. A každý bude vědět, že jsem v lese. Anebo můžu napsat „Vítr hučí v korunách, které tvoří neprostupný zelený strop, kam až oko dohlédne. Večer voní přicházejícím deštěm a kůra staletých buků je hrubá na omak a přesto tak uklidňující.“ A aniž bych napsal slovo les, každý pochopí, kde jsem.

Rešerše

Než se pustím do psaní světa, měl bych vědět, co je ten svět zač. A je jedno, jestli jde hrdina na výlet do současné Prahy, do Prahy roku 2077, do Prahy za vlády císaře Rudolfa nebo do Prahy, která je hlavním městem planety Rossija. Vždy bych měl vědět, co je to za místo, jak vypadají domy a ulice, co lidé jedí, jak se oblékají a co se stane, když se hlavní hrdina na ulici obnaží. A taky bych měl vždycky vědět, kdy už mi informace stačí a místo hledání informací musím už psát.

Výtěžnost informací

Počítám s tím, že si zjistím mnohonásobně víc, než ve skutečnosti použiji. Ale nenechám se tím odradit. Jednak můj svět získá vnitřní konzistenci a pevné základy, jednak se třeba dozvím něco, co můj příběh posune jinam a udělá jej lepší. Rozhodně se nesnažím použít v textu všechno. Píšu beletrii, ne naučný text. A taky vím, že jinak to platí pro povídku, a jinak pro román.

A taky vím, že třeba píšu tak, že mi stačí jenom načrtnout pár detailů a nepotřebuji nic z toho, co je výše. I tak mi to může fungovat, když s tím umím pracovat.

Kde hledat?

Nebojím se knížek, nebojím se internetu. Nebojím se zeptat se odborníků. Bojím se toho, že to odfláknou a každý pozná, že nevím, o čem píšu.

Existuje mnoho užitečných nástrojů. Generátory a seznamy jmen, internetové mapy, Google street view a mnohé další. Existuje množství knih. Kolem mám odborníky, kteří si za mě vyzkoušeli to, co já nemohu (potápěči, horolezci, šermíři, policisté...). Vezmu rodinu na dovolenou na místo, o kterém chci psát. Snažím se zjistit co nejvíc – abych z toho všeho použil pár detailů, které čtenáře přesvědčí, že jsem odborník, i když ve skutečnosti nemusím vědět o mnoho víc, než on.

Co můžu, vyzkouším

Pokud mám možnost, vyzkouším si, co jde. Píšu souboj? Nejlépe to popíšu, když zjistím, jaké je držet v ruce meč a co všechno se člověk musí naučit, aby si neusekl vlastní ruku. Píšu o horolezcích? Zkusím na nějakou skálu vylézt. Píšu o nájemném vrahovi? Zamyslím se, jak moc autentický chci být... V zásadě ale čtenář pozná, kde mám jenom načteno nebo nevím vůbec, a kde moje znalost jde do hloubky.

Akční scéna plná střelby a výbuchů je na vymyšlení jednoduchá. Kdo z nás viděl vybuchující automobil jinde než ve filmu nebo ve hře? O něco těžší je napsat třeba věrohodnou erotiku, protože nějakou podobu erotiky zažil skoro každý a tak může text srovnávat s vlastní zkušeností. Čtenářova znalost je další neznámá, s níž musím počítat.

Svět historický

Pokud si nějaké historické období vybírám, vím, proč to dělám, a nevybírám si ho jen kvůli nějaké póze („*Vikingové jsou kůl, protože běželi ted' v televizi, tak se můj hrdina bude jmenovat Fidelio a bude nosit krásnou plátovou zbroj s vyrytými ornamenty trojlístků*“)

Anachronismy

Čtenář, co si vybírá texty s historickou tematikou, má většinou historii rád – a tudíž o ní něco ví. Anachronismus je pak jedna z věcí, které si rád všímá. Jíst brambory před objevením Ameriky anebo počítat čas na vteřiny před vynálezem vteřinových hodinek, to je jednoduchá cesta k čtenářovu pohrdání.

S těmi brambory je to ale složitější. Protože spisovatel znalý bramborové problematiky chytře nepoužije ani batáty, ani kukuřici, které si bílý muž přivezl z toho samého kontinentu, ale rajčata a krásnou oranžovou mrkev už husitům na stůl dá. Tak nic. Rajče je původem z Peru, takže husita si na něm nesmlsne, ale ta mrkev, ta už by jít mohla, ne? Mohla, ale nejspíš nebyla oranžová, ale bílá, fialová, žlutá... Ta mrkev, kterou jíme dnes, tu vyšlechtili až v Holandsku v sedmnáctém století. A kdy že můžeme hrdinovi dát bramboračku? Patnácté století nic. Šestnácté taky nic. Sedmnácté? Už jsme blízko – z té doby je první doklad, že jsou hlízy uvařeny a nabídnuty ke konzumaci. Jako velická vzácnost na francouzském královském dvoře. V polovině sedmnáctého století se už brambor objevuje na stole velmožů jako exotická pochutina i v českých zemích. Teprve za velkého hladu ke konci osmnáctého století se brambory začínají pěstovat ve velkém a rozšiřují se mezi běžnou populací. Chytrý autor tak nechá hrdinu naplnit si břich hrachovkou a místo výzkumu historie brambor věnuje čas efektivní zápletce.

Dobové vs. současné

Stejně tak pravý opak anachronismu, tedy přílišné lpění na historičnosti, může být na škodu. Používání termínů, které čtenář nezná, používání souvislostí, které jsou dnes už neobvyklé, to všechno může narušit čtenářský zážitek.

„Janův man vzavše končíř, sobě na plece gambeson a zdobný hauberk, probodl plaza, a tak získal jeho hlavu v klenot, aniž by se dočkal ponížení jako v Canosse.“ Je dost možné, že z téhle věty čtenář nepochopí nic – ani to, že nižší šlechtic, v určité době a na určitém místě, v kroužkové zbroji probodl draka mečem a mohl si tak dát dračí hlavu jako součást svého erbu, aniž by se musel bát, že se mu ostatní budou smát.

Svět vlastní

Tvořit vlastní svět je dost možná největší spisovatelská zábava. O to víc musím dávat pozor, abych byl stále vypravěčem a ne architektem. Píšu příběh, ne kroniku, cestopis nebo slovník. Na druhou stranu musím jako autor vědět o světě docela dost, aby můj příběh dával smysl.

Logika světa

Když svět vytvářím, mohu si vymyslet úplně cokoliv. Může to být svět, kde neexistuje červená barva a neexistuje tam gravitace. Ale ať už si vymyslím pravidla jakákoliv, měl bych je dodržovat. Newtonovi tak na hlavu nemůže spadnout jablko a i když je to svět bez gravitace, stejně nemůže létat jako červenka.

Kulturní okruhy

Při tvorbě světa přemýšlím o tom, jak je svět tvořený. I náš svět je nějak rozdělený – ze severu přichází Vikingové, z Blízkého východu Arabové, americkými prériemi putují Indiáni. Když se tyto kulturní okruhy střetnou, dochází k nějakým konfliktům. Proč by to mělo být jinak u světů, kde vedle sebe žijí trpaslíci, lidé, elfové... nebo kdokoliv jiný?

Mapa smyšleného světa

Musí mít opravdu každá fantasy na vnitřní straně obálky svou mapu? Pokud ano, je dobré si uvědomit, že „**Voda teče z kopce**“ – Řeky pramení v horách a vlévají se do moře, pouště většinou nesousedí s bažinou a hranice zemí většinou tvoří přírodní překážky – hory, řeky nebo husté lesy. I při kreslení mapy je potřeba si uvědomit, že

cílem mapy není mít hezký obrázek, ale kostru pro můj svět, ve kterém se odehrává příběh, který chci vyprávět.